

сучасні дослідники сходознавчого доробку А. Кримського, на наш погляд, мають у своєму розпорядженні солідну джерельну базу, яка складається як із уже опублікованих (як в радянський, так і в сучасний період) джерел, так і тих, що станом на сьогоднішній день залишаються у рукописному вигляді (наприклад, фонди особових архівів ІР НБУВ) і потребують подальшого ґрунтовного вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гурницький К. Кримський як історик / К. Гурницький. – К., 1971. – 184 с.
2. Гурницький К. Агафангел Ефимович Крымский / К. Гурницький. – М., 1980. – 192 с.
3. Кримський А. Ю. – україніст та орієнталіст [за ред. І. Білодіда]. – К., 1974. – С. 108–116.
4. Веркалец М. Проблема духовности тюркских народов в исследовании А. Е. Крымского / М. Веркалец. – К., 1994. – С. 35–61.
5. Павличко С. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: складний світ Агатангела Кримського / Соломія Павличко. – К., 2001. – 328 с.
6. Волинь філологічна: текст і контекст. Творчість Агатангела Кримського у контексті європейської та світової культури: збірник наукових праць. – Луцьк, 2006. – Вип. 1. – 256 с.
7. Агатангел Кримський. Нариси життя і творчості [відп. ред. О. Василюк та ін.]. – К., 2006. – 564 с.
8. Кримський А. Ю. Схознавство / А. Ю. Кримський. – К., 1974. – 639 с. – (Твори: в 5 т. / А. Кримський; Т. 4).
9. Кримський А. Ю. Бібліографічний покажчик, 1889–1971 / Агатангел Юхимович Кримський. – К., 1972. – 168 с.
10. Особові архівні фонди Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського: путівник / [відп. ред. Онищенко О. С.]. – К., 2002. – 757 с.
11. Інститут схознавства ім. А. Ю. Кримського. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://oriental studies.org.ua/index.php?link=ivran_ru_&navStart=6.
12. Кримський А. Ю. Листи, 1890–1917 / А. Ю. Кримський. – К., 1973. – 547 с. – (Твори : в 5 т. / А. Кримський; Т. 5, кн. 1).
13. Кримський А. Ю. Листи з Сирії та Лівану, 1896–1898 / А. Ю. Кримський. – К., 1973. – 335 с. – (Твори : в 5 т. / А. Кримський; Т. 5, кн. 2).
14. Матвєєва Л. А. Ю. Кримський – неодмінний секретар Всеукраїнської Академії наук [Текст] : вибране листування / Леся Матвєєва, Елла Циганкова. – К., 1997. – с. 98–149.
15. Епістолярна спадщина А. Кримського (1890–1941) [гол. ред. Л. В. Матвєєва]. – К., 2005. – 500 с. – (у 2 т. / А. Кримський; Т. 1 (1890–1917); Т. 2 (1918–1941)).

Заяць Л

Науковий керівник – доц. Федорів І. О.

СЛАВІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ СВ. ВОЛОДИМИРА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.: ПРОБЛЕМАТИКА, МЕТОДОЛОГІЯ, НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

На сучасному етапі розвитку вітчизняної історичної науки актуальним стає вивчення, критичне осмислення та узагальнення попереднього наукового досвіду. У зв'язку з цим важливого значення набуває об'єктивна оцінка ролі попередніх поколінь істориків, які працювали на ниві розвитку історичної науки протягом минулих століть. Для сучасних істориків, що займаються дослідженнями слов'янознавчої проблематики, особливого сенсу набуває засвоєння здобутків вчених-славистів ХІХ – поч. ХХ ст. та їх об'єктивне оцінювання.

Актуальність теми зумовлена також потребою всебічного та об'єктивного аналізу наукового доробку вчених-славистів, визначення їх ролі у розвитку вітчизняної історичної науки, спробою усунути упереджені підходи, шляхом виявлення та залучення до наукового обігу невідомого досі комплексу джерел. Вивчення становлення та розвитку слов'янознавства в Університеті св. Володимира має важливе значення для поступу сучасної вітчизняної історіографії та джерелознавства.

Метою дослідження є з'ясування ролі й місця Університету у становленні й розвитку славистичної науки та освіти України у 1819–1920 рр., дослідження та аналіз наукової славистичної спадщини вчених академії.

У 60–90-х рр. ХІХ ст. історичною наукою було досягнуто помітних успіхів у вивченні проблем минулого Сербії. Одним із видатних дослідників середньовічного періоду її історії був професор університету Св. Володимира Т. Флоринський. У магістерській роботі «Південні слов'яни і Візантія у другій половині ХІХ ст.» (1882), що «й досі зберігає своє наукове значення» [8], він вдався до реконструкції процесу формування державності у південнослов'янських народів і прослідкував еволюцію жуп й інституту жупанів. При цьому він виходив з того, що формування державності обумовлювалося не внутрішнім розвитком слов'янського суспільства, а зовнішнім політичним впливом сусідніх держав. Більше того, час виникнення кожної держави залежав від ступеня і характеру цих впливів [8, с. 2–3].

У 1882 р. Т. Флоринський перейшов на службу до Києва, прийнявши запрошення університету Св. Володимира зайняти вакантну, після смерті професора О. Котляревського, кафедру славистики. У Київському університеті вчений пропрацював 36 років (до 1907 р. у штаті, а потім поза штатом), створивши за цей час власну школу вчених-славистів, до якої належали К. Арабажин, М. Глокке, М. Драй, А. Лобода, О. Лук'яненко, К. Радченко, Е. Рихлік, А. Ясинський, та ін. Упродовж 15 років Т. Флоринський займав

посаду декана історико-філологічного факультету, 22 роки брав участь у діяльності Київського слов'янського благодійного товариства [5].

У 1888 р. Т. Флоринський опублікував монографію «Пам'ятки законодавчої діяльності Душана, царя сербів і греків» – один з найбільш фундаментальних творів на цю тему у світовій історіографії. Ця робота була захищена ним як докторська дисертація. Якщо в магістерському дослідженні вчений дослідив процес неухильного переходу до сербів провідної ролі на Балканах упродовж другої чверті XIV ст., то у докторській дисертації його увага була прикута до переможного піднесення Сербії за царя Стефана Душана, правління якого позначило найславетнішу добу сербської історії.

Тимофій Флоринський приділив увагу іншим проблемам середньовічної і ранньомодерної історії південнослов'янських народів: звернувся до окремих питань історії Дубровника; з'ясував наслідки Косовської битви для подальшої долі балканських народів, зокрема вказував, що «вона поклала край самостійності сербського народу і його держави, і в значній мірі обумовила подальші успіхи турок на Балканському півострові» [9, с. 28].

Історія права південнослов'янських народів привертала увагу відомого історика, професора юридичного факультету університету Св. Володимира М. Владимирського-Буданова (1838–1916). На основі синтезу деяких теорій історичної школи, слов'янофільських ідей та узагальнень своєї магістерської дисертації про поширення німецького права в країнах Східної Європи історик висунув концепцію про всеслов'янський правовий розвиток як єдиний органічний процес, незалежний від волевиявлення законодавця. М. Владимирський-Буданов був переконаний, що розвиток права значною мірою залежав від географічних умов, психічних і фізичних законів людської природи, що зумовлювали цілковиту схожість правових норм у різних народів. «Цим, зазвичай, пояснювалася схожість норм одних народів, пов'язаних єдністю походження, а спочатку і місцем проживання, – писав він. – Тому можна говорити про історію права групи держав, на які розділився один народ (слов'яни)» [3, с. 39]. Він сформулював думку про самобутній розвиток права кожної слов'янської нації, допускав можливість запозичення правових норм слов'янськими народами один у одного і рішуче виступав проти сприйняття ними німецького права [3, с. 40].

Доказом існування єдиного слов'янського права М. Владимирський-Буданов вважав знайдені в архіві Загребської академії наук статuti місцевих общин: «Законик міста Кастви» і «Законик общини Вепринської» [11]. Він надавав великого значення цим «чистим проявам слов'янського права». Необхідно також підкреслити, що методологія талановитого вченого мала помітний вплив на учнів його наукової школи [6, с. 108].

Значним вкладом в історіографію історії середньовічної Чехії були праці А. Ясинського (1864–1933). Першою вагомою працею була магістерська дисертація, присвячена дослідженню соціально-економічної, правової і аграрної історії Чехії періоду розкладу «земського» ладу й зародження «станово-привілейованого» устрою [11]. Джерельну базу роботи, за словами самого автора, склали «життя, літописи, грамоти, формули, законодавчі та інші пам'ятки і матеріали», що дозволяли «в земському укладі відкрити зародки іншого порядку речей і пояснити, як на уламках старого виник новий, станово-привілейований» [11, с. 10].

Сильною стороною дослідження А. Ясинського була запропонована ним схема соціального розвитку чеського суспільства в період середньовіччя. Його думка зводилася до наступного: на зміну «колективним формам побуту» (родовому ладу) заступив «земський лад», для якого було характерним існування установ і порядків, що сформувалися на слов'янській основі на початковому етапі історії чеської держави [11, с. 8]. Серед останніх він називав майнову нерівність, наявність суспільних класів і державних інститутів, існування відповідних правових норм, заснованих на «самобутніх колективних формах побуту». Безперечно, ця характеристика повністю відповідала феодальному суспільству, але дослідник усіяло уникав використання цього терміну [11, с. 8].

Подібна концепція суперечила висновкам тогочасної західноєвропейської історіографії, згідно яких на Чехію були механічно перенесені суспільні й правові інститути Німеччини, а тому її положення викликали неоднозначну реакцію критики і відгуки наукових опонентів.

У висвітленні історії гуситського руху взяв участь професор університету Св. Володимира В. Більбасов, підготувавши до 500-річчя від дня народження Яна Гуса працю «Чех Ян Гус із Гусиця» [2]. Утім написана за дорученням Петербурзького слов'янського благодійного комітету книга була майже дослівною компіляцією різних праць російських істориків слов'янофільського напрямку – Е. Новікова, В. Єлагіна та ін., а тому, як слушно відзначено в літературі, «В. О. Більбасов нічого нового в гуситологію не вніс, і його не слід вважати істориком гуситського руху» [2, с. 73].

Визначний вклад в українську історіографію другої половини XIX ст. було зроблено вченими-полоністами. Найвідомішим з них був талановитий дослідник історії України та українсько-польських відносин В. Антонович (1834–1908), котрий «першим із слов'янських істориків уже на початку 1860-х років став переконаним позитивістом, коли погляди Конта, Дж. Міля, І. Тена, Г. Спенсера ще були майже не відомі в Росії» [7, с. 56].

Володимир Антонович розумів історичний процес як розвиток, боротьбу різних сил, начал і провідних ідей, що створювалися соціальним оточенням на антропологічній основі. Визначаючи вплив цих чинників на витворення провідної ідеї народу, Провідна ідея – дух історичного розвитку народу з найдавніших часів, вважав він, невід'ємна від його життя [10]. В. Антонович розглядав общину як одну з провідних ідей історичного розвитку слов'янських народів, що одним з перших відзначив М. Грушевський [4, с. 121-122]. Саме ця ідеологія, за спостереженням Д. Багалія, відбилася в «його історичних монографіях і особливо яскраво в першій з них – «Содержание актов о козаках» (1500–1648 год)... В основу українського історичного процесу тут покладена община, громада, як це ми побачимо пізніше, у Драгоманова; та община, яку Іванішев відкрив у той час у своїй розвідці про копні суди, скориставшись даними того самого Київського центрального архіва, яким користувався і Антонович».

Українсько-польські відносини В. Антонович досліджував переважно через призму соціальних чинників, на просторі історії України: козацтво, селянство, шляхта, міська громада, соціальні рухи тощо. Учений був переконаний, що Берестейська унія 1596 р. була задумом польського уряду, а її успіх був зумовлений діяльністю єзуїтів і католицької клерикальної партії [1, с. 9].

Чергові зміни, на думку В. Антоновича, відбулися після укладення Андрусівського договору, коли постановами сеймів 1667 і 1676 рр. польська шляхта в черговий раз висловилася на підтримку унії, а з 1681 р., зі згоди польського уряду, розпочалося проведення «ворожих дій» проти православ'я. Були зруйновані православні ієрархії й зайнято її єпархії, для посилення контролю над православним духовенством Речі Посполитої було запроваджено посаду адміністратора (блюстителя) Київської митрополії [1, с. 26–27]. На підтвердження цієї думки, історик навів чимало переконливих фактів переслідування польською шляхтою православного духовенства тощо.

Аналізуючи ці події, В. Антонович збагатив зроблену раніше характеристику Берестейської унії. На його переконання, по-перше, вона була покликана до життя «політичною і релігійною інтригою»; по-друге, «як прапор кривавого гніту», унія була ненависна для православного населення Речі Посполитої й із самого початку позбавлена життєвої сили; по-третє, Берестейська унія «залишала у пам'яті населення лише спогади про минуле важке лихоліття» [1, с. 98–99].

Отже можемо виокремити наступні здобутки українських учених у дослідженні середньовічної і нової історії південнослов'янських народів:

□ У самостійний тематичний напрям української славістики виокремилася історія права південнослов'янських народів, що пов'язано у першу чергу із М. Владимирського-Буданова. Він, зокрема, висунув тезу про самобутній розвиток права кожної слов'янської нації, можливість запозичення правових норм слов'янськими народами один у одного і на основі синтезу теорій історичної школи права та слов'янофільських ідей сформулював концепцію єдиного слов'янського права.

□ Т. Флоринський проаналізував процес формування державності у південних слов'ян і встановив, що вирішальну роль у ньому відігравали зовнішні чинники. З'ясував, що законодавча діяльність Стефана Душана не обмежувалася лише кодифікацією права і виданням Законника, а полягала в обнародуванні повного кодексу сербських законів, основу якого склали візантійські збірники; а також висловив сумнівний здогад про можливі позитивні наслідки османського панування для розвитку балканських народів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович В. Предисловие // Архив Юго-Западной России. – Ч.I. – Т.IV: Акты об унии и состоянии православной церкви в Юго-Западной России во 2-й половине XVII и в XVIII ст. (1648 – 1798 гг.). – К.: В Унив. тип., 1871. – С. 1–99.
2. Бильбасов В. А. Чех Ян Гус из Гусинца. Письма Яна Гуса. – СПб.: Печатня В. Головина, 1869. – 88 с.
3. Владимирский-Буданов М. Ф. Отчет о годичной командировке 1880 – 1881 гг. // Университетские известия. – 1881. – № 11. – С. 1 – 24; № 12. – С. 25 – 86.
4. Грушевський М. З соціально-національних концепцій Антоновича // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович: У 3-х т. / Упор. В. Короткий, В. Ульяновський. – Т.1. – К.: Заповіт, 1997. – С.118–128.
5. Копилов С. А. Т. Д. Флоринський у науковому і громадському житті України (1880–1919 рр.) // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – Вип. III. – К.: Інститут історії України НАН України, 2001. – С. 286–299.
6. Михальченко С. И. Киевская школа в российской историографии (школа западно-русского права). – М.: «Прометей» – Брянск: Изд-во БГПУ, 1996. – 188 с.
7. Ульяновський В. Син України (Володимир Антонович: громадянин, учений, людина) // Антонович В.Б. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори. – К.: «Либідь», 1995. – С. 5–76.
8. Флоринський Т. Д. Южные славяне и Византия во второй четверти XIV в. – Вып. I. – СПб.: Тип. В.С.Балашева, 1882. – 137 с.
9. Флоринський Т. В память пятисотлетия Косовской битвы: Чтение в торжественном собрании Киевского славянского благотворительного общества 11 мая 1889 года. – К.: Тип. унив. Св. Владимира, 1889. – 28 с.
10. Щербатюк В. М. „Университетские известия» та видання праць вчених Київського університету. – К., 1996.
11. Ясинський А. Н. Падение земского строя в Чешском государстве (X – XIII вв.). – К.: Тип. имп. Университета Св. Владимира В. Завадского, 1895. – 193 с.

Радецький В.

Науковий керівник – проф. Алексієвець М. М.

СЕРБОФОБСЬКА СКЛАДОВА ІДЕОЛОГІЇ ХОРВАТСЬКОГО ЕТНІЧНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ В ПРОГРАМНИХ ЗАСАДАХ ХОРВАТСЬКОЇ ПАРТІЇ ПРАВА (1861–1895 РР.)

У сучасному світі проблема міжетнічних відносин набуває особливого значення, оскільки вона подекуди починає переростати у міжетнічні конфлікти. Однією із головних причин їх появи виступає ідеологія етнічного націоналізму. Балкани вже протягом багатьох років залишаються, мабуть, найбільш конфліктогенним регіоном в Європі. Якщо відносно Західної Європи ми можемо говорити лише про загрозу